

Anglická slovesná kompozita s adverbialním komponentem

Naděžda Stašková (Plzeň)

ENGLISH COMPOUND VERBS WITH AN ADVERBIAL COMPONENT

The article addresses the topic of English compound verbs and their origin and occurrence in contemporary English. Traditionally, they are considered to be the least numerous group among English compounds, and in addition, some authors (Marchand, Adams) consider them to be secondary (non-canonical, pseudo-) compounds, which are not formed by compounding, but by conversion and back-formation. On the one hand, the collected sample of 200 compound verbs, 90% of which form 32 sets (lexical families) and fall into five groups according to their adverbial modification, suggests that the number of compound verbs is on the increase. On the other hand it appears to confirm Erdmann's thesis that new compound verbs tend to arise directly on the basis of schemas or patterns, i.e. by analogy with a specific compound (one constituent of which serves as a pattern-forming element), rather than by conversion or back-formation.

KEYWORDS

compounding, compound verb, adverbial, lexical family, analogy, lexical schemata

KLÍČOVÁ SLOVA

kompozice, slovesná kompozita, adverbiale, lexikální hnízdo, analogie, lexikální schémata

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2024.2.2>

1. ÚVOD

Slovesná kompozita představují mezi ostatními složeninami z hlediska svého vzniku a výskytu zvláštní skupinu. Lieberová uvádí, že slovesná kompozita, tzn. slovesa, jejichž druhým komponentem je sloveso (a řadí se mezi *root compounds*), se tvoří obtížněji než jiná kompozita a jsou relativně neproduktivní (Lieber — Štekauer, 2005, s. 375–376). Po stručném přehledu problematiky anglických kompozit, a konkrétně pak slovesných kompozit, následuje popis zaměření a předmětu studie, sběr zkoumaného vzorku, jeho rozbor, diskuse a závěry shrnující poznatky získané analýzou výsledků. Cílem je ověřit produktivitu tohoto typu kompozit a způsob jejich tvoření, tedy to, zda nová slovesná kompozita vznikají kompozicí, nebo spíše jinými prostředky.

2. ANGLICKÁ KOMPOZITA

Kompozice, jak poznamenávají v úvodu k monografii o kompozitech Štekauer a Lieberová (2009, s. 4), je slovotvorný proces, který by se na první pohled mohl jevit jako

jednoduchá záležitost, vyjdeme-li např. z Bauerovy (2003, s. 40) definice kompozita jako lexému tvořeného spojením dvou či více lexémů. Ukazují se však, kromě jiných, dva základní problémy. Za prvé bývají zpochybňována kritéria, kterými se odlišuje kompozitum jako lexikální jednotka od syntaktické konstrukce¹ (substantivní či adjektivní fráze), což vede k diskusím o tom, co je a co není kompozitum. Za druhé se poukazuje na skutečnost, že slovo obsahující dva či více lexémů nemusí být výsledkem procesu kompozice.

Podle Bauera, Lieberové a Plaga (2013, s. 442) existují dva způsoby, jak pohlížet na kompozitum: buď se za ně synchronně považuje cokoli, co vyhovuje definici slova obsahujícího dva základy bez ohledu na to, jaký morfologický proces k tomuto výsledku vedl, nebo za kompozitum označujeme útvary, které fakticky vznikly procesem skládání lexémů-bází do většího slova (a vyznačují se určitými vlastnostmi, jako je pravostranný řídicí člen, tj., v Marchandově terminologii, mají strukturu determinant-determinatum).

Bauer, Lieberová a Plag označují tento druhý typ útvaru vzniklý produktivním skládáním dvou či víceází jako kanonická kompozita, kdežto útvarům, které vznikly jiným procesem než kompozicí, byť je výsledkem složené slovo, říkájí nekanonická kompozita. Vyjmenovávají čtyři hlavní mechanismy, kterými nekanonická kompozita vznikají: univerbizaci (univerbization), splynutí dvou či více slov s častým souvýskytem (*in to > into, where after > whereafter*); inverzi prepozice či částice před slovesem (*input, outsource*); konverzi na jiný slovní druh (*break down > breakdown, push up > push-up*; někdy ve spojení se sufixací, *pass by > passer-by*); a konečně zpětné tvoření, které spojují zejména se slovesnými kompozity (*baby-sitter > baby-sit*; srov. Stašková, 2012, 2013). Okrajově lze k těmto mechanismům připojit tvoření přidáním *-in* ke slovesu (*sit-in, sleep-in*) a zvláštní formu konverze syntaktických frází (*dephrasal compounds*), např. *has-been, cold-shoulder, hard-core [porn]* (v české lingvistické tradici je většinou označována jako citátová či mechanická kompozice).

3. SLOVESNÁ KOMPOZITA

Situace slovesných kompozit je na rozdíl od jiných tříd kompozit výjimečná. Bauer a Huddleston (2004, s. 1660) konstatují, že slovesných kompozit je v angličtině daleko méně než kompozit substantivních a adjektivních, hlavně však upozorňují, že značné procento z nich je tvořeno jinými procesy než kompozicí, zejména zpětným tvořením (ze substantiv na *-er/-ing* a adjektiv na *-ed*) a konverzí ze substantiv. Jedná se tedy o nekanonická kompozita. Uvádějí, že většina slovesných kompozit vzniklých přímo kompozicí má jako první konstituent předložku/částici (*over-react*), zatímco slovesa, jejichž prvním konstituentem je substantivum, jsou vzácná (a těžko se prokazuje, že nejde o zpětné tvoření), např. *speed-read, hand-wash*. Velmi omezeně se pak vyskytují kompozita, jejichž první konstituent je sloveso (*blow-dry, stir-fry, trickle-irrigate*).

1 Srov. například nástin klasifikace konstrukcí u Friedové (2013, s. 13).

Skutečnost, že většina slovesných kompozit, jejichž pravostranným komponentem je sloveso, je podle všeho nekanonická, vedla některé autory k závěru, že (kanonická) slovesná kompozita v angličtině neexistují.

S touto myšlenkou přichází Marchand (1969, s. 100–101). Ten ve své stěžejní monografii píše, že s výjimkou sloves s preponovou částicí (inverze) se slovesná kompozice ve staré angličtině nevyskytovala a nevyskytuje se ani v angličtině současné. Nachází dva hlavní zdroje slovesných kompozit, (i) typ *spotlight*, *blacklist* (se substantivním a adjektivním prvním konstituentem), který vznikl konverzí ze substantiva (podobně typ *cold shoulder* z idiomu *to give sb the cold shoulder*), a (ii) typ utvořený ze syntetického kompozita: *stage-manage* (ze *stage-manager*), *playact* (z *playacting*) a *new-create* (z *newly-created*), tedy zpětným tvořením. Marchand tak dospívá k názoru, že v angličtině se (kanonické) slovesné složeniny téměř nevyskytují a má smysl mluvit pouze o (nekanonických) slovesných pseudokompozitech.

Stejně stanovisko zastává Adamsová (Adams, 2001, s. 100–109). Rovněž se domnívá, že slovesná kompozice není v angličtině produktivní proces a že slovesným kompozitům (s finálním slovesným komponentem a obvykle substantivním nebo adjektivním konstituentem) vždy předchází jako mezistupeň substantivní nebo adjektivní výraz, z něhož jsou odvozena. Od označení pseudokompozita upouští z úsporných důvodů. Vedle konverze a zpětného tvoření zmiňuje i možnost vzniku slovesných kompozit analogií s existujícími podobnými slovesy (*chain-drink* podle *chain-smoke*, *sight-translate* podle *sight-read*). Také zmiňuje, že slovesných kompozit je oproti kompozitům jiného slovního druhu málo, a vyjmenovává několik důvodů, proč je tomu tak (z oblasti flexe, lexikalizace, přijatelnosti v užívání). Odmítá Kastovského (1986, s. 419) názor, že z diachronního hlediska je vzhledem k rostoucímu počtu případů angličtina „na nejlepší cestě“ vytvořit si skutečný typ slovesného kompozita.

4. KOMPOZITA NEBO (JEN) PSEUDOKOMPOZITA?

V reakci na Marchanda si Erdmann (1999) ve své studii klade za cíl ověřit Marchandovo tvrzení, že všechna slovesná kompozita vznikají konverzí a zpětným tvořením ze substantivních a adjektivních kompozit podobného tvaru a že jejich derivační původ ozřejmuje fakt, že slovesná kompozita jsou historicky doložena později než jejich substantivní a adjektivní zdroje. Opírá se přitom o doklady z OED a Merriam-Webster's Tenth Collegiate Dictionary a nachází množství příkladů odporujících Marchandově argumentu: neslovesná a slovesná kompozita doložená ve stejném roce či slovesná kompozita zdokumentovaná dříve než neslovesná (OED: *new-create* 1604, *new-created* 1656). Také si všimá, že slovesná kompozita často tvoří skupiny (hnízda) s podobnou formou, a vyvozuje z toho, že slovesná kompozita často vznikají analogií se slovesnými kompozity utvořenými z neslovesných kompozit nebo ze sloves, která vznikla přímou kompozicí. Mluví o schématech, vzorcích (některých neproduktivních, jiných produktivních), které jsou strukturálním východiskem nových slo-

ves, např. *X-dry* (*kiln-dry*, *smoke-dry* > *drip-dry*, *spin-dry*, *blow-dry*).² Jiným typem analogického vzorce je tvoření synonymních řad.

Erdmann (2009) se k tématu vrací ještě později a uvádí další doklady, které problematizují Marchandovu tezi o dvou zdrojích slovesných kompozit. Ukazuje na příkladech schémat založených na jednom z komponentů (*adj-talk: small talk* > *small-talk*, *smart-talk*, *double-talk*, *soft-talk*), že slovesná kompozita vznikají nezávisle na substantivních a adjektivních kompozitech, a to buď primární kompozicí, nebo přímou analogií s existujícími slovesnými nebo neslovesnými kompozity. Upozorňuje také na odlišnosti v distribuci a užívání slovesných kompozit v britské a americké angličtině. Zdá se, že jejich výskyt je častější v americké angličtině.

Bauer (2017) se ve své monografii věnované výhradně kompozitům a kompozici vrací k otázce vzniku slovesných kompozit a na rozdíl od Adamsové (2001) již zaujímá opatrnější stanovisko. Připouští, že zpětné tvoření a konverze jsou četným zdrojem komplexních sloves, ale zároveň upozorňuje, že nejsou zdrojem jediným. Ve společné studii s Renoufovou (Bauer — Renouf, 2001) nachází doklady slovesných kompozit, která zjevně nevznikla ani konverzí ani zpětným tvořením (např. *dry-burn*, *thumb-strum*, *custom-produce*, *mock-whisper*), a přidává k nim další (*car-carve*, *breast-flash*, *tunnel-chase*, *air-jab*, *badge-flash*, *air-quote*). Uzavírá, že slovesná kompozita obecně už nejsou považována za něco neobvyklého a že „verbal compounding is no longer marginal in current English“ (s. 138).

Z hlediska koncepce této studie stojí za zmínku, že případy, které Bauer, Lieberová a Plag (2013, s. 453) označují za pravá kompozita, atributivní *tip-touch*, *window-shop*, *sugarcoat* a koordinační *blow-dry*, *stir-fry*, *trickle-irrigate*, lze všechny interpretovat adverbialně, tzn. první konstituent odpovídá na otázku, jak nebo kde činnost probíhá.

5. ZAMĚŘENÍ A PŘEDMĚT STUDIE

Podnětem pro znovuotevření otázky, zda slovesná kompozita jsou z větší části nekanonická (pseudokompozita), nebo kanonická, tj. vznikají primárním procesem kompozice, tedy spojením dvou bází, bylo zjištění, že v současných textech dostupných na webu se vyskytuje relativně velké množství slovesných kompozit, a to zejména kompozit s adverbialním komponentem. Jsou to kompozita se slovesem na pozici druhého komponentu, která spadají do šedé zóny mezi nekanonickými (zpětně tvořenými a konverzními) a kanonickými, tj. vlastními kompozity, o nichž mluví Erdmann. Shromážděný vzorek tak obsahuje kompozita z několika posledních desetiletí, která vesměs nejsou zaznamenána ve slovnících (nanejvýš v onlinových) ani v literatuře, a až na výjimky je těžké či nemožné o nich a o kompozitech, z nichž mohla být odvozena, dohledat časové údaje o vzniku.

Jinými slovy, kritérium časové priority zdrojových neslovesných kompozit, o které se opíral Marchand a které Erdmann vyvracel, zde není prakticky aplikovatelné. Nic-

2 Dnes bychom v rámci CxG nejspíše mluvili o schematické, částečně lexikálně obsazené slovesné konstrukci *verb-dry*, kde první složka vyjadřuje způsob, druhá proces.

méně Erdmann nabízí ještě jeden argument pro vznik primárních, tj. kanonických slovesných složenin v současném jazyce. Je jím existence produktivních schémat, na jejichž základě mohou mluvčí tvořit slovesná kompozita přímou analogií (se slovesnými i neslovesnými kompozity). Záměrem studie se tak stalo shromáždit dostatečně velký vzorek recentních slovesných kompozit a vyhodnotit ho z hlediska Erdmannova analogického principu.

6. ZKOUMANÝ VZOREK: ZPŮSOB SBĚRU A VÝBĚRU

Kompozita na rozdíl od derivátů nelze přímo vyhledávat automaticky — v první fázi nezbyvá než spoléhat na pročítání textů. Teprve ve chvíli, kdy je k dispozici konkrétní kompozitum, je možné, a to jen do určité míry, automatické vyhledávání dalších položek na základě jednoho z komponentů daného kompozita. Tato skutečnost rozhodla o tom, že pro sestavování vzorku recentních kompozit nebyl použit korpus.

Prvním impulzem pro zkoumání slovesných kompozit byly náhodné nálezy opakujícího se typu kompozita, slovesného kompozita, který bývá v literatuře označován jako nepříliš produktivní. Šlo o kompozita, jejichž řídicí pravostrannou složkou (hlavou) je sloveso, zatímco levostranný konstituent (nejčastěji substantivum, případně adjektivum a jen okrajově sloveso) má adverbialní funkci. Vztah mezi těmito konstituenty lze převést do větné struktury jako vztah mezi predikátem a jeho rozvíjícím příslovečným určením různého typu (*fire-damage* — damage by fire; *sweet-talk* — talk sweetly, i.e. persuasively and flatteringly; *stress eat* — eat because of stress; *fire-proof* — proof against fire; *drug-test* — test for drugs; *bar-hop* — hop, i.e. go from bar to bar atd.).

V první fázi sběru byla tato kompozita vyhledávána pouze průběžným procházením aktuálních textů na webu (např. stránek jako ScienceAlert, LiveScience nebo online periodik, The Guardian, The Independent,³ ale i neformální onlinové komunikace) a dialogů v současných filmech a sitcomech na Netflixu. Jde o poměrně široký rejstřík textů, jejichž volba byla motivována snahou o reflexi situace v současném jazyce. V důsledku toho se ve vzorku objevují kromě jiného také aktuálně „trendující“ výrazy a jednorázové okazionalismy (*nonce-formations*). Ukázalo se přitom, že tato kompozita skutečně často vznikají podle již zavedeného vzoru (srov. *stress eat: stress drink, stress smoke*). Vedle náhodného sběru jsme proto souběžně začali cíleně vyhledávat možné analogické varianty nalezených kompozit na internetu. Ačkoli se na první pohled může zdát, že dokazovat analogické tvoření u slovesných kompozit záměrným vyhledáváním jejich analogických variant je dokazování kruhem, ve skutečnosti jde o efektivní způsob, jak tuto možnost tvoření potvrdit nebo vyloučit. K některým kompozitům není možné analogické varianty při nejlepší vůli najít, u jiných jich lze bez většího úsilí nalézt překvapivě mnoho. To, zda hledáme varianty cíleně či nikoli, na stavu v jazyce nemůže nic změnit. Od kompozit, která k tomu nejsou disponována, nová kompozita, a tedy hnízda, nevznikají.

³ <https://www.sciencealert.com/>, <https://www.livescience.com/>, <https://www.theguardian.com/europe>, <https://www.independent.co.uk/>

Výsledkem tohoto kombinovaného sběru je vzorek 200 slovesných kompozit se stejnou strukturou, ale velmi rozmanitou sémantikou. Následující rozbor má za cíl ukázat, jaké sémantické skupiny se u tohoto typu slovesných kompozit vyskytují, a naznačit jejich slovtvorný potenciál.

Ze vzorku byla vyloučena slovesná kompozita, ve kterých má první konstituent jinou než adverbialní funkci např. objektovou, (*shapeshift*), i když i tato mohou tvořit lexikální hnízda na základě analogie (*problem solve*, *difficulty solve*, *enigma solve*, *hitch solve*, *bug solve/fix*, *mystery solve*, *riddle solve*, *puzzle solve* — „A great, interactive book for little ones who love to puzzle solve“).

Stejně jako u ostatních typů anglických kompozit i zde existuje značná ortografická rozkolísanost a nesoustavnost: některá kompozita se píšou bez mezery mezi konstituenty jako jedno slovo, jiná se spojovníkem a další jako dvě slova, a to i v rámci jedné skupiny kompozit. Přidržíme se formy, v jaké bylo kompozitum nalezeno.

6.1 ANALÝZA VZORKU

Rozbor vzorku 200 slovesných kompozit typu N/A-V, kde N/A představuje vzhledem ke slovesu adverbialní určení, se zaměřuje na dva aspekty: (i) okruh sémantických tříd adverbialních modifikací, a to proto, že některé typy příslovečné modifikace mohou být více disponované k tvorbě nových lexémů; (ii) mechanismus vzniku slovesných kompozit. Některá jsou jednorázová, jiná tvoří slovtvorné řady (hnízda), které mohou být výsledkem analogického tvoření, či vycházet z existence ustálených produktivních schémat.

6.2 SÉMANTICKÁ ANALÝZA VZORKU

Vzorek byl rozdělen do několika podskupin podle charakteru sémantické modifikace slovesné složky kompozita, tedy podle toho, jaký typ sémantické třídy příslovečného určení představuje první konstituent vzhledem ke slovesu po převedení kompozita na větnou strukturu. Na nejobecnější rovině jde tedy o lexikální konstrukci typu ADV-V, kterou lze dále rozdělit na podtypy podle druhu adverbialní modifikace.

Sémantická klasifikace (klasifikace podle adverbialního určení realizovaného prvním konstituentem) je notoricky obtížná, různí autoři se úplně neshodují na kategoriích a jejich vymezení, navíc leckdy dochází ke kombinaci, případně splývání významů. Vycházíme zde z klasifikace Duškové (1988, s. 444–466), podobné třídění adverbialních významů obsahuje i Quirk et al. (1985, kap. 8). Ukázalo se, že většina z 200 kompozit ve vzorku tvoří větší či menší propojené skupiny, které označujeme jako lexikální hnízda. Hnízdem se míní minimálně dvě kompozita sdílející první nebo druhý konstituent (nejpočetnější hnízdo obsahuje 26 kompozit sdílejících konstituent *binge*). Jen malou část tvoří osamocená kompozita vyskytující se jen jednou. První komponenty slovesných kompozit ve vzorku vyjadřovaly následující třídy příslovečného určení (u některých kompozit je uveden pracovní překlad).

6.2.1 ZPŮSOB

Nejrozmanitější a nejrozsáhlejší skupinu tvoří kompozita, jejichž první konstituent představuje určení způsobu. Zahrnuje několik podskupin, určení nástroje, prostředku a vlastního určení, které jsou vyčleněny zvlášť. Celkem čítají 72 položek, seřazených do 16 lexikální hnízd, osamoceně se vyskytlo 11 kompozit.

6.2.1.1 NÁSTROJ

Přísluvečné určení nástroje odpovídá na otázku (s) *čím?* je činnost prováděna. Vzorek obsahuje 9 kompozit takto klasifikovaných. Většina z nich nepotřebuje bližší vysvětlení, nicméně výběrově jsou přiloženy ukázky autentických vět pro lepší představu. Tato skupina zahrnuje 3 hnízda se společným prvním nebo druhým konstituentem a jediné osamocené kompozitum.

hand adjust (The knob easily allows the user to hand adjust the powder dispenser without the need for tools), *hand restore*, *hand-pick*
nose-dial (She ran to her dad, knocked the phone off its base and nose-dialled 911),
thumb-dial, *butt-dial*
eye-signal (However, I caught the therapist eye signalling the counter lady), *eye-fuck*

Jediný výskyt:

pinky-swear (“Do you promise?” She held out her pinky. Her dad was dubious, but he pinky-swore).

6.2.1.2 PROSTŘEDEK

V této skupině první konstituent vyjadřuje prostřednictvím, pomocí nebo působením čeho k činnosti dochází, co ji způsobilo (srov. 7.3). Jde o 32 položek rozdělených do šesti hnízd, jen 6 kompozit je osamocených:

sugarcoat, *pepper coat*, *vanilla coat*, *cinnamon coat*, *honey coat*, *soya coat*, *almond coat*,
chocolate coat, *breadcrumbs coat*, *chilli coat* (The Tungsan chilli coated the minced pork chunks nicely), *cheese coat* (Packed with baked-in cheese, then cheese coated for extra-cheesy flavour, these crunchy, savoury treats are finger-licking fun!)
fire damage (The interior of a building that was fire damaged during construction),
cold damage, *heat damage*, *water damage*
heat sterilize (This owl pellet has been heat sterilized to kill bacteria), *steam sterilize*, *cold sterilize*
weather corrode (It turned out the cable end connecting to the battery was weather corroded), *water corrode*, *salt corrode* (Can this product remove salt corrosion, i.e. zippers that have been salt corroded?)

lead poison (My son who was *lead poisoned* has impulse control issues), *arsenic poison*, *gas-poison*
banana slip (On the way down, it was rather slick and muddy, so of course I *banana slipped*, fell and rolled down the hill), *shit slip*

Jednotlivě se vyskytující položky:

hunger-motivate, *radiocarbon-date*, *shock-inspire*; *rust cover*, *tail walk* (The dolphin wasn't trained while being cared for by humans, but had the opportunity to watch captive dolphins *tail walk*, a move in which a dolphin raises most of its body out of the water vertically and skims backward using its tail fin), *fire-test* (testovat výstřelem za účelem ověření funkčnosti, efektu: to *fire-test* a rifle/rocket)

6.2.1.3 VLASTNÍ ZPŮSOB

Určení způsobu odpovídající na otázku *jak?* bylo nalezeno u těchto 32 kompozit (včetně dvou specifických), většina z nich tvoří 7 hnízd, 5 kompozit je osamocených.

guest-star (Faris, who had *guest-starred* in various television programs until then), *guest-conduct*, *guest coach* (He *guest coached* At WWE Performance Center), *guest-perform* (Zhavea *guest performed* at a private, intimate fashion show), *guest-teach*, *guest-participate*, *guest-organize*, *guest-design*, *guest coordinate* (Poster for a women's experimental writing workshop *guest coordinated* by Dodie Bellamy) *sweet-talk*, *sour talk* (Is this *sweet* or *sour talking*?), *bad-talk*, *shit talk*, *trash talk*, *mean talk* (The interviewer was *mean talking* about Deryck and the way he proposed to Avril), *rough talk* (She was *rough talking* and rude to me and my kids), *rude talk* (The server [...] was *rude talking* to other employees) *fake-die* (předstíraně, „na oko“ zemřít), *fake-sympathize* (předstíraně vyjadřovat soucit)
dry-heave (retch, dávit „na sucho“), *dry-hump* (provozovat nepenetrativní sex)
cold-call (volat klientovi bez předchozí domluvy, „na blind“), *blind-call*
jump-start (nastartovat rychlým uvolněním spojky nebo připojením k jiné baterii), *kick-start*⁴
parallel park (parkovat paralelně s vozovkou), *forward park* (parkovat předkem k chodníku: How to Forward Park a Car)

Osamocené položky:

foul hook [a fish] (zaseknout háček jinam než do tlamy), *nose-dive* (padat stře hlav, „čumákem napřed“), *power walk* (provozovat silovou chůzi: She *power walks* regularly with her personal trainer)

⁴ Tento zvláštní typ a problémy s ním spojené zmiňuje Bauer (2017, s. 139–140) a podotýká: „Whether or not these are compound verbs, they seem to fit somewhere within the spectrum of di-verbal constructions, and require further study.“

Určení u dvou zbyvajících kompozit je předběžně interpretováno jako vyjádření zřetele, *time adjust* (assessment of a method used to time adjust past storm losses), a průvodní okolnosti, *share-farm* (společně obhospodařovat: They were share-farming 140 cattle on two farms for three years).

6.2.2 PŘÍČINNOST

Přísluvečná určení příčinnosti označují příčinu a následek různého typu a zjišťují se otázkou *proč?, kvůli čemu?* apod. Ve vzorku je vyčleněno určení důvodu a příčiny, nachází se v něm celkem 69 kompozit tohoto druhu v 9 poměrně velkých hnízdech. Osmocenná kompozita jsou pouze čtyři.

6.2.2.1 DŮVOD

První konstituent vyjadřuje konkrétní příčinu, která předchází popisované činnosti (*proč?*). Do této skupiny bylo zařazeno 37 kompozit, uskupených do 6 tříd (největší z nich obsahuje 14 kompozit *stress-V*), pouze dvě stojí mimo hnízdo.

stress eat (jíst, přejídat se ze stresu: I was stress eating to cope), *stress drink*, *stress binge*, *stress smoke*, *stress bake*, *stress jog*, *stress-walk*, *stress roam*, *stress shop*, *stress-buy*, *stress fidget*, *stress cry*, *stress-weep* (But by midnight, I was stress-weeping because I had so much work to do by the next day), *stress-steal* (Hey — that's a new dress? Yes, I stress-stole it), Podobně: *worry-weep* (I worry-weep into my pillow at night), *boredom-eat*

fat-shame (zesměšňovat kvůli tloušťce), *skinny-shame*, *height-shame*, *weight-shame*, *body-shame* (Women have been body-shamed for their lack of femininity), *hair-shame* (Girls get hair shamed by family), *voice shame*, *accent shame* (I am constantly body shamed, *voice shamed*, *accent shamed* and shamed for everything), *slut-shame* (za oblékání se a chování jako "coura"), *mask-shame* (zesměšňovat za nošení roušky)

panic-shop, *panic-buy* (nakupovat v panice, z obavy z nedostatku zboží), *panic-spend*

rebound sex (mít sex po rozchodu s někým: you should have rebound sexed the Indian girl if she was truly "gorgeous"), *sympathy-sex* (mít s někým sex ze soucitu)

emergency land ([plane] emergency landed 5 km NE of Levitha Island due to motor trouble), *emergency park* (A group of three young men tried to steal our car while it was emergency parked outside of Lily Pad this morning.)

prank call (zavolat s cílem vystřelit si z někoho: Trump [was] prank called by Canadian radio hosts claiming to be Clint Eastwood.), *hoax call*

Jednotlivé případy:

hunger cause, *guilt-trip* (manipulovat s někým kvůli jeho pocitu viny)

6.2.2.2 ÚČEL

Určení vyjadřuje, za jakým účelem se činnost specifikovaná druhým konstituentem uskutečňuje. Jde o 31 kompozit usprádaných do tří hnízd, z nichž jedno patří k největším ve zorku (21 kompozit N-proof). Pouze jedno kompozitum není součástí hnízda.

fire proof (zabezpečit proti požáru: How to fireproof your home), *water proof*, *rust proof*, *flood proof*, *wind proof*, *lightning proof*, *storm proof*, *earthquake proof*, *tsunami proof*, *snow-proof*, *bullet-proof*, *burglar proof*, *rodent-proof*, *rat proof* (Can you rat proof you house?), *mouse proof*, *rabbit proof*, *raccoon proof*, *bear proof* (How to bear proof your trash can), *insect proof*, *mosquito-proof*, *bird-proof*, atd.

drug-test (testovat na, za účelem zjištění přítomnosti drog), *lead test*, *arsenic test*, *radon test*, *radiation test*, *COVID/covid test* (Everyone was covid tested pre the shoot), *heroin test* (positive/negative)

clickbait (podbízet se na webu za účelem získání pozornosti, „kliků“), *queerbait* (podbízet se s cílem získat si přízeň LGBTQ+ diváků, posluchačů)

Osamocená kompozita:

doom(-)scroll (vyhledávat online zprávy v očekávání, že budou špatné)

6.2.3 PŮVODCE

Určení původce a určení způsobu (srov. 6.2.1.2) se liší tím, že zatímco sloveso s určitým způsobu má navíc svého vlastního původce (He was *arsenic poisoned* /i.e. poisoned with arsenic/ by a close friend), u kompozit jako *sun bleach* se žádný jiný původce než *sun* nevyskytuje: „You can tell if a material has been *sun bleached* because the parts that have been in the sun the most are a lighter color than the material that has not been in the sun”. Vzhledem k tomu, že adverbialní určení původce v pasivních větách realizované předložkovou frází (*a piece composed by Bach*) představuje v aktivních větách konatelský podmět, bylo by možno nominální konstituent kompozita typu *sun bleach* interpretovat i podmětově. Nicméně adverbialní interpretace lépe zapadá do celkového kontextu slovesných kompozit. Tato skupina čítá celkem 10 kompozit, dvě hnízda a 5 samostatných položek.

lead-taint (water sources on campus have been lead-tainted for an unknown amount of time), *oil taint* (We're not going to be harvesting out of waters that have been oil tainted at all), *sulphur taint* (Of those sherry matured samples that were submitted the only one that I can recall was sulphur tainted)

love-crush (I was love-crushed), *love-inspire* (Reggae artist releases new single; says it was love inspired)

Osamocené položky:

fear-drive (Her first thought was fear-driven by the thought that), *crowdfund* (Get your research crowdfunded), *executive produce*, *ghost-flush* (What to Do When Your Toilet Ghost Flushes [i.e. is presumably flushed by a ghost⁵]), *peer-review* (Research has to be peer-reviewed to be scientifically legitimate)

6.2.4 MÍSTO

První konstituent těchto slovesných kompozit vyjadřuje místo určení děje a odpovídá na otázku kde?, kam? nebo odkud? Těchto 23 kompozit ve vzorku je soustředěno do čtyř lexikálních hnízd (největší z nich, *N-hop*, čítá 12 položek), pouze u jednoho kompozita (*nose bleed*) se nevyskytla žádná analogická složenina.

bar-hop (střídat bary, přesouvat se z baru do baru), *pub-hop*, *island-hop* (enabling the Vikings to island-hop as far as Iceland by 870), *state hop*, *job-hop*, *shop hop*, *train hop*, *town hop*, *car-hop*, *home hop* (I was “home hopping”, going from place to place), *house hop* (She was house hopping as a child, never knowing where she’d rest her head at night), *city hop* (Alexei and I were city hopping all weekend)⁶

spot reduce (snížit v dané oblasti, místně: it is not possible to spot reduce body fat from one targeted area [such as the belly] at a time), *spot decrease* (It is extremely unlikely to spot decrease the fat that is perched on that chest muscle), *spot increase* (spot increase the muscle in your butt), *spot enhance*

lab test (It is routinely lab tested for contamination), *in vitro test* (In this study we in vitro tested three commercially available LV vent valves), *skin-test* (Each subject was skin-tested with eight crude allergen extracts)

face plant (upadnout spadnout na obličej: You face plant in the breakroom and your doctor prescribes tweaks?), *nose plant* (upadnout na nos, na čumák), Podobně: *butt-land* (posadit na zadek: He butt landed her in a chair just inside the ice)

Osamocené kompozitum s konstituentem označujícím místo:

nose bleed (He was laughing so hard that he nose bled)

6.2.5 MÍRA

Určení míry vyjádřené prvním konstituentem kompozita je podle všeho vzácné. Vyskytly se pouze dva takové konstituenty (celkem 26 položek). Nicméně první z nich *binge* (slovní druh je nejasný, může se jednat o substantivum nebo o sloveso) vyjadřuje excesivnost (*excessive indulgence*, viz prototypické *binge eat*) a tento význam zobecněl

⁵ <https://www.theplumberguy.com/blog/what-to-do-when-your-toilet-ghost-flushes/>

⁶ Erdmann (2009, s. 58) dokládá hnízdo se slovesem *hop* jako základu tohoto vzorce (konstrukce) na příkladech z OED2 (*barhop*, *bed-hop*, *channel-hop*, *island-hop*, *job-hop*, *table-hop*).

natolik, že ho lze spojit téměř s každou činností, kterou lze provozovat v průměře. Dokazuje to lexikální hnízdo na něm založené, které čítá 25 kompozit. Druhý konstituent míry, *bitch*, se vyskytuje pouze v kompozitu *bitch-slap* (silně uhdit v hněvu jako projev dominance, autority apod.: „She really bitch-slapped us, huh?“) a intenzita je metonymicky odvozena od slangového pejorativního *bitch*⁷.

binge eat (přejídat se: What causes the urge to *binge eat*?), *binge-cry*, *binge-dance*, *binge-date*, *binge-drink*, *binge-fuck*, *binge-golf*, *binge hate-watch*, *binge-hunt* (We've been *binge-hunting* for almost 5 hours, and it's time for a snack), *binge-lecture*, *binge-listen*, *binge-paint*, *binge-party*, *binge play*, *binge-practice*, *binge-read*, *binge-rest*, *binge-run*, *binge-sing*, *binge-sleep*, *binge-smoke*, *binge-surf*, *binge-talk*, *binge-travel*, *binge watch* (I ended up *binge watching* all the seasons and continue to watch reruns)

6.3 KVANTITATIVNÍ VÝSLEDKY SÉMANTICKÉ ANALÝZY

U slovesných kompozit ve vzorku (Tabulka 1) bylo rozlišeno pět tříd příslovečného určení. Nejpočetnější jsou kompozita s určením způsobu (72), zahrnující vlastní určení (32), prostředek (32) a nástroj (9). Druhou nepočetnější skupinou jsou kompozita obsahující určení příčinnosti (68), rozdělené na určení důvodu (37) a účelu (31). Následují kompozita s určením míry (26), která ovšem představují nejbohatší hnízdo (25 položek), dále kompozita s určením místa (23) a konečně kompozita specifikující původce (10).

sémantická třída	položky celkem	počet hnízd	položky osamocené
6.2.1 způsob	73	16	12
6.2.1.1 nástroj	9	3	1
6.2.1.2 prostředek	32	6	6
6.2.1.3 vlastní	32	7	5
6.2.2 příčinnost	68	9	3
6.2.2.1 důvod	37	6	2
6.2.2.2 účel	31	3	1
6.2.3 původce	10	2	5
6.2.4 místo	23	4	1
6.2.5 míra	26	1	1
celkem	200	32	22

TABULKA 1. Distribuce sémantických tříd adverbialního určení u slovesných kompozit

7 **Bitch** (/bɪtʃ/) is a pejorative slang word for a person, usually a woman. When applied to a woman or girl, it means someone who is belligerent, unreasonable, malicious, controlling, aggressive, or dominant. [https://en.wikipedia.org/wiki/Bitch_\(slang\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Bitch_(slang))

Z 200 slovesných kompozit ve vzorku pouze 22 není součástí lexikálního hnízda a vyskytuje se samostatně. Zbylých 178 kompozit (89,0 % vzorku) je rozděleno mezi 32 hnízd nejméně o dvou členech. Největší počet hnízd (16) se nachází ve skupině kompozit s určením způsobu, z nichž největší je hnízdo označující prostředek (11 *N-coat*) a dvě hnízda vlastního způsobu (9 *guest-V*; 8 *Adj-talk*). Druhá největší skupina co do počtu hnízd jsou kompozita příčinnosti s 9 hnízdy: účel (21 *N-proof*), důvod (14 *stress-V*). Nejpočetnější hnízdo vykazuje kategorie míra; obsahuje 25 kompozit *binge-V*. Po něm následují zmíněná hnízda kompozit účelu (21 položek) a důvodu (14) a po nich hnízdo kompozit s určením místa (12 *N-hop*), které zmiňuje i Erdmann (překrývají se s našimi jen částečně). Hnízd s nejmenším počtem kompozit, tedy dvou, je ve vzorku 13 — nejvíce ve skupině vlastního způsobu (5) a důvodu (3), v ostatních skupinách po jednom. Znamená to to, že ve dvojčlenných hnízdech je sdruženo celkem 26 kompozit, v troj- a vícečlenných hnízdech 152 kompozit a osamocených je pouze 22 kompozit.

Přestože vzhledem k možnostem sběru nelze vzorek považovat za reprezentativní, skutečnost, že u některých sémantických tříd adverbiálního určení bylo možno shromáždit více kompozit a najít větší počet paradigmatických řad s velkým počtem položek, naznačuje, že sémantika substantivního komponentu tu hraje svou roli.

6.4 SCHÉMATA VE VZORKU

Počet položek v paradigmatických řadách je východiskem pro další úvahy o způsobu generování těchto hnízd. Stanovíme-li si arbitrárně horní velikost hnízda, které budeme považovat za utvořené prostou (lokální) analogií (4 položky), a tím dolní hranici pro hnízda vzniklá na základě schématu, dojdeme k tomuto zjištění. Z 32 hnízd, která vzorek obsahuje, je 22 o rozsahu 4 a méně položek, a předpokládáme proto, že vznikla analogií. Naproti tomu 10 hnízd obsahuje 5 a více položek, a tudíž usuzujeme, že jsou výsledkem působení ustáleného formálního schématu. Strukturální vzorec všech těchto kompozit je shodný (*N/A-V*), ale jejich specifická schémata můžeme rozdělit do dvou skupin. Početnější jsou schémata, jejichž východiskem je druhý komponent, konkrétní sloveso, a variabilní je první, substantivní/adjektivní komponent (*X-V*). Jde o těchto 7 schémat: *X-coat*, *X-damage*, *X-shame*, *X-proof*, *X-test* a *X-hop*. Méně početná, tříčlenná, je skupina, ve které je základem první komponent a variabilní je sloveso (*N/A-X*): *guest-X*, *stress-X*, *binge-X*. Z 22 hnízd, u nichž předpokládáme vznik prostou analogií, má 16 strukturu *X-V* a 6 *N/A-X*. Ze vzorku tak můžeme (velmi přibližně) usuzovat na produktivitu schémat a jejich sémantickou preferenci. Domníváme se, že studie vcelku jasně dokládá přítomnost produktivních schémat u verbálních kompozit a obecně i korelaci jejich produktivity s adverbiální sémantikou jejich prvního komponentu.

7. ZÁVĚR

Stimulem pro studii byl nález řady nových „módních“ slovesných kompozit (např. *butt-dial*) v soudobých textech na internetu v rozporu s tvrzením v literatuře, že slovesná kompozita jsou v angličtině okrajová a málo produktivní. Byl proto stano-

ven cíl shromáždit aktuální vzorek slovesných kompozit (typu N/A_{adv}-V, který je mezi nimi nejčastěji zastoupen) a při té příležitosti se podívat, zda vzorek může přinést něco nového v otázce vzniku těchto kompozit: převažují mezi nimi spíše nekanonická (pseudo)kompozita nebo kanonická (vlastní, pravá) kompozita? Marchandovo časové kritérium (slovesné kompozitum vzniká konverzí nebo zpětným tvořením z dříve doloženého neslovesného kompozita) nebylo v tomto případě možno použít. Místo toho se nabízí Erdmannův analogický princip, konkrétní (slovesné či neslovesné) kompozitum slouží jako model (schéma, vzorec), podle kterého vzniká více různých slovesných kompozit. Právě existence skupin (hnízd) kompozit s podobnou sémantikou sdílejících jeden z konstituentů je silným argumentem v debatě o nových primárních kompozitech.

Sběr vzorku ukázal, že slovesná kompozita s adverbialním komponentem jsou překvapivě četná, a to i přesto, že jejich vyhledávání probíhalo manuálně a metodou pokus omyl, tedy způsobem, který není příliš efektivní. Z rozboru vzorku vyplynulo, že devět desetin těchto kompozit (172) tvoří 32 hnízd. Tři čtvrtiny kompozit (152) se vyskytují v troj- a vícečlenných hnízděch. Mezi nimi je 10 hnízd o velikost 5 a více členů.

V souladu s Erdmannem se domníváme, že tato kompozita jsou velmi pravděpodobně výsledkem (alespoň z větší části) buď analogie s již existujícím kompozitem, nebo jsou dokonce generována z ustáleného lexikálního schématu (konstrukce), pro jehož existenci jsme arbitrárně stanovili hranici 5 a více položek v hnízdě. Takovýchto schémat bylo ve vzorku identifikováno 10 a rozdělujeme do dvou typů: schémata, jejichž základem je konkrétní slovesná složka (7 schémat), a schémata, jejichž východiskem je konkrétní substantivum (adjektivum), zatímco sloveso je variabilním prvkem (3 schémata).

Ve vzorku se objevuje výrazná korelace mezi počtem a velikostí hnízd a sémantickou třídou adverbialního určení vyjádřeného substantivem (příp. adjektivem). Rozlišení pěti tříd (a v rámci nich pěti podtříd) adverbialního určení svědčí o sémantické rozmanitosti těchto kompozit, která velmi pravděpodobně přispívá k jejich produktivitě. Vícečlenná hnízda představují otevřenou řadu, realizace evidentně produktivního typu lexikální konstrukce. Přikláníme se k závěru, že velká část vzorku s největší pravděpodobností vznikla přímo (tedy kompozicí) a obsahuje primární, kanonická kompozita.

Obecně vzorek nasvědčuje, že počet slovesných kompozit je v současném jazyce patrně daleko větší, zejména v neformální komunikaci (hlavním zdroji okasionalismů), než se v literatuře předpokládá, a tento rostoucí počet zároveň naznačuje, že užívání slovesných kompozit přestává podléhat určitým omezením (jako je flektivní či jiná příznakovost, na kterou upozorňuje Adamsová [Adams, 2001]). Na rozdíl od Adamsové se tedy kloníme spíše k názoru Kastovského (1986: 419), že počet slovesných kompozit se zvyšuje (a s ním i počet pravých kompozit).

LITERATURA

- ADAMS, V. (2001): *Complex Words in English*. London and New York: Routledge.
- BAUER, L. (2003): *Introducing Linguistic Morphology*, 2nd ed. Washington, DC: Georgetown University Press.
- BAUER, L. (2017): *Compounds and Compounding*. Cambridge University Press.
- BAUER, L. — HUDDLESTON, R. (2002): Lexical word-formation (Chapter 19). In: R. HUDDLESTON — G. K. PULLUM, *The Cambridge grammar of the English language*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1621–1721.
- BAUER, L. — RENOUF A. (2001): A corpus-based study of compounding in English. *Journal of English Linguistics*, 29, s. 101–123.
- BAUER, L. — LIEBER R. — PLAG I. (2013): *The Oxford reference guide to English Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- DUŠKOVÁ, L. a kol. (1988): *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- ERDMANN, P. (1999): Compound verbs in English: Are they pseudo? In: G. A. J. TOPS — B. DEVRIENDT — S. GEUKENS (eds), *Thinking English grammar*, Leuven: Peeters, s. 239–52.
- FRIED, M. (2013): Pojem konstrukce v konstrukční gramatice. *Časopis pro moderní filologii*, 95, 1, s. 9–27.
- KASTOVSKY, D. (1986): Diachronic word-formation in a functional perspective. In: D. KASTOVSKY — A. SZWEDEK (eds), *Linguistics across Historical and Geographical Boundaries Volume I*. Berlin, New York and Amsterdam: Mouton de Gruyter, s. 409–21
- LIEBER, R. — ŠTEKAUER, P. (eds.) (2009): *The Oxford Handbook of Compounding*. Oxford: Oxford University Press.
- MARCHAND, H. (1969): *The Categories and Types of Present-day English Word-Formation: A Synchronic-Diachronic Approach*, Second edition, Munich: C. H. Beck,
- QUIRK, R. — GREENBAUM, S. — LEECH, G. — SVARTVIK, J. (1985): *A comprehensive grammar of the English language*. Edited by David Crystal. London: Longman.
- STAŠKOVÁ, N. (2012): English back-formation in the 20th and the early 21st centuries. *Linguistica Pragensia*, 22, 2, s. 97–121.
- STAŠKOVÁ, N. (2013): *English Back-Formation: Recent Trends in Usage*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- ŠTEKAUER, P. — LIEBER, R. (eds.) (2005): *Handbook of Word-Formation*. Dordrecht: Springer.

Naděžda Stašková | Katedra anglického jazyka, Pedagogická fakulta,
Západočeská univerzita | Veleslavínova 42, 306 14 Plzeň
ORCID ID: 0000-0001-5094-3101
staskova@kan.zcu.cz

